

Karel Kramář politik

Miroslava Vandrovcová

„Vážil jsem si Vás vždy velice, a to proto, že Vy jediný z našich vůdčích politiků pokládáte politiku za svou jedinou lásku, jako umělec své umění. Vy jediný jste svému povolání obětoval vše...“ napsal v gratulaci k padesátým narozeninám Karlu Kramářovi slavný malíř, grafik a učitel umění Max Švabinský.

Karel Kramář se narodil 27. srpna 1860 ve Vysokém nad Jizerou. Po celý život se do svého rodiště s láskou vracel a byl na své horácké kořeny pyšný. Jeho otec Petr Kramář se narodil v těsném sousedství Vysokého - ve Stanovém, v dětství osiřel, vyučil se zedníkem a vlastními schopnostmi se vypracoval na regionálně uznávaného stavitele a majitele cihelny. Matka Marie, rozená Vodsedálková, byla dcerou rolníka Františka Vodsedálka. Rodina Vodsedálkových patřila ve Vysokém k váženým starousedlíkům, Kramářův dědeček František Vodsedálek zastával úřad vysockého starosty. S oběma rodiči měl Karel velmi pěkný vztah, ovlivněný i skutečností, že byl jediným dítětem z jejich pěti potomků, které se dožilo školního věku.

Navzdory otcovým představám, že Karel vystuduje techniku a on mu postaví vlastní továrnu, se Kramář prý pod vlivem projevu slavného krajana Františka Ladislava Riegra při položení základního kamene pomníku Josefa Jungmanna, rozhodl pro studium práv. Otcova finanční podpora mu umožnila velkorysý přístup ke vzdělání. Navštěvoval univerzity v Berlíně, Praze, Štrasburku, Paříži a Vídni. Krátce pobyl i v Londýně. Ani po získání doktorského diplomu v roce 1884 nebyl nucen opatřovat si obživu prací. Tehdy nebyl ještě rozhodnut, zda se bude věnovat akademické kariéře či politice. Zaujat dějinami papírových peněz a českého státního práva, bádával ve vídeňských archivech a svůj rozpočet zpestřoval občasným přispíváním do tisku.

Ve stejné době se setkal s Josefem Kaizlem, svým bývalým učitelem, a sblížil se s ním. Ten ho seznámil s dalším realistou, Tomášem G. Masarykem. Tito tři muži pak vytvořili základní trojici českého realismu. Chtěli vědeckým a pravdivým přístupem ovlivnit politické klima v době, kdy vedení politiky přecházelo ze staročechů na mladočechy.

V lednu 1889 od Jana Herbena převzali a především díky Kramářovým financím začali vydávat čtrnáctideník Čas. Vedle historika a politika Antonína Rezka byli i jeho hlavními přispěvateli. Politický vliv se po delších jednáních s oběma stranami rozhodli získat na kandidátce té

perspektivnější: Národní strany svobodomyslné – mladočechů.

Poslancem Národní strany svobodomyslné

Psal se rok 1890 a pro Karla Kramáře se mnohé změnilo. Právě v tomto roce dovršil 30 let věku, a mohl tedy být volen poslancem říšské rady; právě na konci tohoto roku se realisté dohodli s mladočechy na společném postupu; v tomto roce Kramář poprvé odjel do Ruska, které se stalo jeho celoživotní láskou, a v tomto roce také potkal svoji femme fatale.

Po roce osudových okamžiků čekala Kramáře práce. Dne 2. března 1891 byl ve volbách velkou převahou zvolen (stačilo mu „pouhých“ 371 : 51) proti staročeskému kandidátovi do říšského sněmu. Stal se tak benjamínkem – nejmladším poslancem rakouského parlamentu. V říšské radě se Kramář orientoval především na otázky národohospodářské a sociální. Studium ve vídeňských archivech přeměnilo Kramáře v zastávce českého státního práva. Teorii o jeho nepřerušenosti publikoval ve své knize „České státní právo“, vydané v roce 1896 česky a pak i německy.

Od roku 1894 byl Kramář i poslancem českého zemského sněmu, kterým zůstal až do konce života – samozřejmě jako poslanec československého parlamentu. Velkou výhodou se pro něj staly řečnické schopnosti. Zvučným hlasem mluvil vážně a s nadšením, dokázal jasně formulovat a do projevu ještě vložit něco, čím promluvil i k srdcím posluchačů. Proto byly jeho projevy označovány za brilantní a Kramář se vypracoval v nejuznávanějšího rétora parlamentu. V druhé polovině 90. let již patřil k významným a uznávaným politikům, zasedal v berním výboru sněmovny, spolupracoval s vládou Kazimierze Badeniho na jazykových nařízeních, v roce 1897 se stal místopředsedou poslanecké sněmovny, byl volen do tzv. delegací, kde si dovolil díky svému širokému rozhledu a jazykovým znalostem vyslovovat se k otázkám zahraniční politiky Rakouska-Uherska a otevřeně kritizovat Trojspolek. Spojenectví s Německem a Itálií podle něho přinášelo výhody jen Německu. Známe je jeho přirovnání Trojspolku k „obehranému klavíru“, které ovšem budoucnost vyvrátila.

Období posledních let před koncem století, které jsme ještě nedávno nazývali minulým, přineslo do českého politického života změnu v podobě rozrůznění politického spektra. Vedle staročechů, mladočechů a sociálních demokratů se vydělili agrárníci, národní socialisté a tzv. strany pokrokařské. Národní strana svobodomyslná tak ztratila část svých voličů. Trend úpadku strany pokračoval ale i v souvislosti s její politikou.

Ta byla označována pojmem „pozitivní“ a spojena právě se jménem Karla Kramáře. Slova o

pozitivní politice, poprvé vyslovená na schůzi klubu mladočeské strany v roce 1903, se pak stala symbolem Kramářovy předválečné politiky. Za podporu rakouské vlády se mu podařilo získat celou řadu ústupků pro český národ – především na poli kulturním, jazykovém a hospodářském. V té době vzniklo mnoho českých škol, založena byla Moderní galerie, regulováno Labe a Vltava, čeští úředníci se dostali do centrálních úřadů, stavěla se lokální železniční síť a další.

Po smrti přítele Josefa Kaizla v roce 1901 (Tomáš G. Masaryk ze strany vystoupil již v roce 1893) se stal Kramář nejvýznamnějším představitelem Národní strany svobodomyslné. Jejím předsedou byl zvolen na sjezdu v roce 1907. Kramářův vliv ve straně sice neklesal, klesal však vliv strany. Po volební porážce do říšské rady v roce 1907 si bolestně do svých „Dějin české politiky“ zapsal, že mladočeská strana tím přestala vést českou politiku. Jednou z příčin neúspěchu mladočeské strany bylo prosazení všeobecného rovného volebního práva v roce 1905. Kramářovi se podařilo navzdory obavám ze ztráty voličů získat pro reformu souhlas v mladočeské straně. Volební reforma byla několik let jedním z hlavních politických cílů Karla Kramáře. Ruská revoluce v roce 1905 jen potvrdila nutnost dát volební právo do rukou lidu raději dobrovolně, než si o ně řeknou revolucí i v Rakousku. Kramářova velkolepá řeč, obhajující v parlamentu návrh volební reformy slovy: „...*jen hluchý neslyší kovových kroků lidových mas...*“ pak nemalou měrou přispěla k jejímu schválení.

Pro Kramáře to nebylo lehké období. Zažíval sice pocity absolutního štěstí a ohromný vzestup prestiže na slovanském sjezdu, avšak musel také bojovat s kritikou své strany od Národních listů a s klesajícími preferencemi. Když byl v roce 1910 obnoven jednotný Český klub na říšské radě, nebyl zvolen ani jeho předsedou. Bylo třeba změn. Je zásluhou Aloise Rašína, Kramářova spolupracovníka a později i spoluvězně, že se strana reformovala. Podařilo se získat finance k založení Pražské akciové tiskárny, v jejímž čele stál Rašín a jež převzala od rodiny Grégrů Národní listy. Skončila tak věčná kritika Kramářových příležitostných dohod s vídeňskou vládou ze strany nevlivnějších svobodomyslných novin. I díky tomu byl Kramář nadále vnímán jako vedoucí osobnost české politiky, přestože strana, která za ním stála, již nebyla v politickém spektru nejsilnější.

V předválečném období bychom nenašli jiného českého politika, který byl tak zesměšňován a napadán nepřáteli a tak opěvován a vychvalován svými přáteli jako Kramář. Ač říkal, že je vůči útokům „*naprostý rampouch*“, veškeré politické neúspěchy velmi prožíval. Vedle karikatur stojí v kontrastu desítky, ba stovky gratulací od organizací, měst i jednotlivců k významným jubileím.

Zahraniční politika a novoslovanství

Když se Kramář pustil do kritiky zahraniční politiky Rakouska-Uherska, upozorňoval na nevyrovnanost vztahu s Německem, na nepotřebnost koloniální politiky, a naopak na nutnost orientovat se na Evropu. Pochopil, že nezmění-li se rakousko-uherská zahraniční orientace, bude monarchie odsouzena k druhořadé úloze a podřízenému postavení vůči Německu. Novým partnerem a spojencem se místo Německé říše mělo pro Rakousko-uherskou monarchii stát carské Rusko.

Tento Kramářův záměr vycházel z jeho slovanské orientace, od dětství podporované prostředím i rodinou. Vyrůstal v česko-německém pomezí, což formovalo jeho vyhraněný negativní postoj k Němcům. Dále bylo jeho slovanství posilováno i značně emotivním vztahem k Rusku v souvislosti se sňatkem s ruskou ženou. V neposlední řadě byla slovanská politika ovlivňována i pragmatickou snahou spojit všechny Slovanů žijící v monarchii, aby se tak stali státotvornou silou, schopnou prosadit vlastní zájmy i proti německému živlu. Vedoucím slovanským národem v monarchii měli být samozřejmě Češi. Od Ruska očekával mravní posílení slovanského živlu v Rakousku. Proto vítal sblížení Rakouska s Ruskem ve druhé polovině 90. let, proto otiskoval články v anglickém a francouzském tisku, kde volal po silném Rakousku, které se mělo postavit jako hráz germánské rozpínivosti a eliminovat tak možné německé hrozby. Národy habsburské monarchie si měly být rovny, jak slovanské, tak i německé a maďarské.

Kramářovo slovanství, nazývané od roku 1907 novoslovanstvím, dospělo svého vrcholu v podobě tzv. slovanských sjezdů. Po květnových poradách 1908 v Petrohradě, kde se i díky Kramářovi podařilo dosáhnout shody Poláků a Rusů, se sešel tzv. přípravný nebo také první Slovanský sjezd 12. 7. 1908 v Praze. Sám Kramář později označil dobu jeho konání za jeden z nejšťastnějších okamžiků svého života. Slovanské ideje se zdály být na nejlepší cestě, na sněm se dostavili zástupci všech slovanských národů monarchie. Kramář byl jmenován předsedou sjezdu, byl označován za hlavního Slovana, oslavován a veleben. Není divu, že na dobu banketů, slavnostních večeří a obědů či prohlídek pražských památek vzpomínal s takovou láskou. Ač se jednalo jen minimálně, a o politických otázkách raději vůbec, iniciátorem všech jednání byl právě Kramář. Důraz byl kladen na spolupráci kulturní a hospodářskou, víc si delegáti vůči mateřské monarchii netroufli.

Již v říjnu téhož roku dostala Kramářova koncepce novoslovanské spolupráce drtivou ránu.

Anexe Bosny a Hercegoviny ukončila rusko-rakouské „námluvy“ a posílila rakousko-německé spolenectví. Kramář navíc krátkozrace anexi schválil. Ani vysvětlení ministra zahraničních věcí hraběte Aloyse Leopolda Lexa von Aehrenthal, že anexe byla ze strany Ruska schválena, ani skutečnost, že se tak posílil slovanský element v monarchii, nemůže omluvit popření pro novoslovany tolik důležité ideje národní svobody. Dalšího sjezdu v Sofii 1910 se neúčastnili ani Ukrajinci, ani Bělorusové, ani Poláci a ani některé skupiny Slovinců a Chorvatů. I tento sjezd se omezil jen na otázky kulturní a hospodářské spolupráce slovanských národů, a pouze v teoretické rovině. Oba sjezdy přinesly pouze zvučné proklamace bez konkrétních výsledků.

Přes neúspěch myšlenky novoslovanství je třeba vyzvednout skutečnost, že se jednalo o nejvýznamnější český příspěvek k aktivní zahraniční politice monarchie, a to zásluhou právě Karla Kramáře.

Válka a zatčení

Kramářova hvězda do války stoupala. Neměl sice faktickou mandátovou většinu, jeho pozitivní politika se před válkou ocitla v úzkých, neboť nevykazovala žádné očividné výsledky, ale přes to všechno byl považován za nejdůležitějšího českého politika. Symbolem české politiky zůstával i pro Vídeň. O existenci rukopisu Ruské ústavy, kterou zaslal dva měsíce před vypuknutím války příteli a řediteli Petrohradské telegrafní agentury Vsevolodu Svatkovskému, a která byla jednoznačnou vlastizradou Rakouska-Uherska, nikdo ani netušil, a tak Kramář zachovával navenek postoj loajálního občana. Na tom nic neměnil ani slavný článek „Světová válka“ o střetu Germánstva a Slovanstva, otištěný v Národních listech 4. srpna. 1914 se známými slovy o změně mapy Evropy po válce.

I jeho účast v domácím odboji, organizovaném v tzv. Maffii, byla minimální. Počítal s tím, že monarchie zůstane zachována, a nechtěl se před Vídní zdiskreditovat. Ocitl se tak trochu ve vleku mnohem aktivnějšího a hlavně odvážnějšího Aloise Rašína. Zatímco Kramář tehdy pobýval v Libštátě u lůžka umírající matky, Rašín tahal v Praze za opratě politiky. Pro Kramáře byl vztah k rodině důležitý. Proto se nerozhodl na rozdíl od Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše odejít do emigrace, přestože jako nejznámější český politik mohl zahraničnímu odboji svými kontakty a autoritou velmi prospět. Nevěřil, že by mu hrozilo nebezpečí, naopak doufal v posílení svého postavení v případě příchodu ruských vojsk do Čech.

Vídeňská odpověď na počínání českých politiků na sebe nedala dlouho čekat. Přišlo zatýkání. Kramář nebyl jediným; ve vězení se na určitý čas ocitli Alois Rašín, Josef Scheiner, Václav J. Klofáč, Viktor Dyk, Cyril Dušek a další. Vůdcem české politiky byl však pro Vídeň Kramář, a proto byla jeho procesu věnována zvláštní pozornost. Byl zatčen v pozdních večerních hodinách ve své, ještě ani nezařízené vile na Baště, do které se jen krátce předtím nastěhoval, a během následujícího dne rychle odvezen do vídeňského vězení. Proces trval půl roku, státní zástupce dr. Preminger vypracoval tlustospis obžaloby, vinící Kramáře z vlastizrady. Závěrečná řeč Aloise Rašína trvala tři hodiny a byla věcná a nezúčastněná. Emotivní Kramář mluvil tři dny, jeho řeč byla působivá, vzletná a dojímala až k pláči. Skvělého řečníka v sobě nezapřel ani v očekávání nejvyššího rozsudku.

Bez ohledu na skutečné činy v odboji i politickou neangažovanost to byl opět Kramář, kdo byl považován za hlavního vlastizrádce. Trest smrti provazem dostali však všichni, jak on, tak jeho tři spoluviníci: Alois Rašín, redaktor Národních listů Vincenc Červinka a pak nesmyslně s Kramářem společně souzený Josef Zamazal. Celkem Kramář strávil ve vězení 25 měsíců. Zjednodušeně by se dalo říci, že půl roku čekal na shromáždění důkazů žalobou, půl roku probíhal proces, půl roku trvalo, než byl rozsudek změněn, a po posledním půlroce dostali odsouzení amnestii.

Za život vděčil v podstatě náhodě. Staříčský císař František Josef, kterého si Kramář osobně velmi vážil, zemřel dříve, než stihl rozsudek podepsat, a mladý císař Karel se rozhodl sledovat jiné politické cíle. Nejprve byl rozsudek změněn na 20 let žaláře, později byli odsouzení propuštěni na svobodu.

Skutečnost, že byl zatčen, souzen a odsouzen, sehrála rozhodující roli ve změně Kramářova vztahu k Rakousku. Nedokázal své zatčení pochopit, cítil se věrným poddaným monarchie. Jeho zahrávání si s velkou slovanskou říší, která by formou federace spojila všechny slovanské státy pod vedením Ruska a bez Rakouska, byla v jeho politické linii určitým extempore, jehož příčiny se vysvětlují jen velmi obtížně. Byl to jen idealistický sen. V možnost samostatného státu začal Kramář věřit až v souvislosti se vstupem Ruska do války a prací v Maffii a v neposlední řadě právě pod vlivem zatčení, které považoval za nespravedlivé.

Věznění a politická situace postavily Kramáře do nové role. Člověk, který byl celým svým životem svázán s monarchií, který vždy patřil k loajální „opozici Jeho Veličenstva“, byl náhle postaven do role vůdce národa k samostatnosti a demokracii. Vplout do nových politických

poměrů se Kramářovi nikdy nepodařilo s takovou jistotou jako například Tomáši G. Masarykovi. Po propuštění z vězení v červenci 1917 se z Vídně do Čech nevracel vězeň, ale národní hrdina, člověk, s jehož životem byl spojován osud vlasti. Jeho příjezd do Prahy se změnil ve skutečnou národní slavnost a Kramář se mohl cítit jako král a vítěz – a to navzdory tomu, že hrdinské chování bylo bližší spíše Rašínovi. Spolu se chopili příležitosti, odstavili od moci tzv. aktivisty, kteří byli za války příliš prorakouští, a otevřeli si tak cestu ke spolupráci se zahraničním odbojem a dohodovými mocnostmi.

Reorganizovaly se i politické strany, spojené do nové státoprávní demokracie, Kramář se stal předsedou reorganizovaného Národního výboru. Stál vždy čestně v čele všech akcí, jeho politická kariéra bezesporu v letech 1918 a 1919 vrcholila, ale faktická moc mu začala unikat.

Prvním ministerským předsedou Československa

Dne 25. října 1918 odjel Kramář v čele delegace Národního výboru přes Vídeň do Ženevy, aby prodiskutoval se zástupci zahraničního odboje, vedenými Edvardem Benešem, budoucí uspořádání státu. Byla to doba nadšení ze změny, očekávané svobody i budoucnosti. Zatímco Kramář jednal v Ženevě, došlo v Praze k revoluci a vyhlášení samostatného českého státu. Autorem 1. zákona nebyl nikdo jiný než Kramářův stranický kolega Alois Rašín.

Ze Ženevy se Kramář vracel nadšený Edvardem Benešem a potažmo i Tomášem G. Masarykem. A také oni si uvědomovali, že i když Kramářova role za války jako vězně byla spíše pasivní, jeho odsouzení vyvolalo v zahraničí nesouhlas a nemalou měrou přispělo k úspěchu Masarykovy práce.

Opět se Kramář vracel triumfálně do Prahy jako vůdce národa a již 14. listopadu 1918 na prvním zasedání revolučního Národního shromáždění prohlásil habsburskou dynastii za sesazenou a navrhl Tomáše G. Masaryka za prvního prezidenta Československé republiky. Shromáždění pak volbu odsouhlasilo aklamací. To byl vrcholný okamžik Kramářovy politické kariéry. Stal se premiérem vítězného státu a chystal se na mírovou konferenci, aby s Rakouskem zúčtoval úplně. Nezanedbatelné bylo jeho postavení v čele Národně demokratické strany. Byla to strana významných osobností (Alois Rašín, František Sís, Josef Svatopluk Machar, Viktor Dyk, Adolf Stránský, Jan Herben, Jaroslav Preiss atd.). Kramář, přestože její předseda, měl spíše tendence chovat se nadstranicky.

Když Kramář koncem roku vítal Masaryka na pražském nádraží, padli si oba politici kolem krku

a Kramář i zaslzel. Vítal, a tentokrát ve svobodné zemi, k jejímuž osvobození oba nemalou měrou přispěli, dávného učitele a přítele. Kramáře měla čekat velkolepá budoucnost, ale opak byl pravdou. Již atentát spáchaný na jeho osobu před kanceláří na Pražském hradě 8. ledna 1919 to naznačoval. Jedna kulka šla těsně kolem krku a zasáhla jen ušní lalůček. Druhá mířila na srdce, naštěstí se smekla po náprsní tobolce a přezce šlí a Kramářovi nijak neublížila.

Pařížská mírová konference

Týden nato, 15. ledna 1919, odejel Kramář do Paříže jako předseda české delegace. I pod vlivem slov Edvarda Beneše byly jeho představy o postavení Československa na evropském politickém poli značně naivní. Sám ve svém deníku zavzpomínal: „*Ve Vídni byl jsem velký pán a zde jsme takové docela vedlejší figury.*“ A čekala ho další zklamání. Na jedné straně byl zván mezi evropskou diplomatickou elitu, spolu s manželkou se zúčastnili slavnosti podpisu versailleské smlouvy a byli pozváni i na slavnostní večeři k francouzskému prezidentovi. Na druhé straně si ale bolestně uvědomoval malou moc a prestiž české delegace. Nejbližším spolupracovníkem mu zde byl ministr zahraničních věcí Edvard Beneš. Zatímco pragmatický Beneš pochopil nereálnost ozbrojené intervence proti bolševikům, idealistický Kramář se upnul k myšlence, že Češi spasí ruský národ. Bohužel žil v upřímném, ale naivním přesvědčení, že Beneš sdílí jeho stanovisko, a ten mu to nevyvracel. Postupně se proti Kramářovi otočil i prezident Masaryk, informovaný Benešem, a značná část české společnosti. Kramáře čekalo rozčarování a Benešovi nikdy jeho „zradu“ neodpustil.

Odlišný byl i přístup obou politiků k jednání na konferenci. Zatímco Beneš ovládal zákulisní hry, Kramář tvrdošijně a otevřeně stál na svých stanoviscích. Jeho přímost a čestnost hraničily s diplomatickou neschopností. Neuměl korumpovat a manipulovat s lidmi. Z toho všeho se zrodil osobní spor, který zkomplikoval Kramářův vztah i k prezidentu Masarykovi, vždy stojícímu za Benešem. Zatímco v Paříži postupně přebíral všechnu moc Edvard Beneš, v Praze tak učinil za nepřítomného premiéra Alois Švehla a i Tomáš G. Masaryk. Kramář jim vyklidil pole, když se začal zabývat svými ruskými plány a skutečnou českou vnitřní a zahraniční politikou pustil ze zřetele.

A premiéra Kramáře čekala ještě nejedna hořká pilulka. Červnové volby do obecních zastupitelstev přinesly jeho straně – Československé národní demokracii drtivou prohru. Jeho vláda podala demisi, což mu bylo pouze oznámeno.) Navíc za práci na konferenci Národní

shromáždění poděkovalo jen Benešovi. Kramářova cesta do Ruska, při které si sliboval ovlivnit generála Děnikina v jeho ukrajinské politice a zmírnit jeho nevraživost vůči Francii, skončila nezdarem. Neuspěl v Praze, neuspěl v Paříži a neuspěl ani v Rusku.

Ve svobodném Československu

Kramářova averze vůči Hradu se během dalších let prohlubovala. Byl v konfliktu s ministrem zahraničí Edvardem Benešem pro rozdílné pojetí orientace zahraniční politiky. S Masarykem se neshodl kvůli výkladu významu a úlohy vnitřního a zahraničního odboje za války. Národní demokracii klesaly preference, a přestože za ní stály špičky průmyslu a finančního sektoru, její význam v první republice upadal. Kramář měl možnost zasednout v několika vládách jako ministr, nabízeli mu práci v diplomatických službách i vedení senátu, vždy ale odmítl anebo přešel nabídku bez vyjádření. Jeho ješitnost, vzpomínky na svůj dřívější význam, to vše ho vedlo k myšlence, že je vhodným kandidátem pouze na post premiéra nebo prezidenta. Ale to byla místa do budoucna vyhrazená jeho politickým rivalům. Právě s myšlenkou, že se prezidentem stane Edvard Beneš, se nedokázal smířit nikdy.

Až do smrti Kramář pravidelně přispíval svými články do Národních listů. Tradičně mu patřily nedělní úvodníky. Vyjadřoval se k Benešově zahraniční politice, vedl žurnalistický boj s Masarykem, aktivně se účastnil parlamentního života, zasedal v tzv. Pětce i Osmičce. Svůj zájem a pozornost věnoval především zákonům z oblasti národohospodářské. Největší podíl měl na reformě samosprávy, daňové reformě, účastnil se i vypracování nového platového systému státních zaměstnanců a zákona o sociálním a nemocenském pojištění.

Do konce života se Kramář nevzdal myšlenky na vojenskou intervenci ve prospěch demokratických sil v Rusku, přestože s postupujícím časem byla méně a méně reálná. Svůj zájem zaměřil na ruskou emigraci v Čechách. Vedle oficiální státní ruské pomocné akce tak fungovali manželé Kramářovi jako leckdy poslední útočiště ruských emigrantů.

V roce 1930 bylo Kramářovi 70 let, byl poražen ve sporu s Hradem, ztrácel i autoritu ve straně a do toho přišla nemoc, která ho na tři roky vyřadila z veřejného života. Jen jeho články nadále vycházely v Národních listech. Kramář bojoval sám se sebou, zda z politiky zcela odejít, nebo znovu usilovat o mocenské postavení. Sílily v něm pocity zklamání, zneuznání a izolace Národně demokratické strany, což ho vedlo ke spojení s fašistickou Národní ligou Jiřího Stříbrného. Nesouhlas se západně orientovanou zahraniční politikou a především s navázáním

díplomatických styků s SSSR (rok 1934 označil za černý okamžik československých i ruských dějin) ho dohnaly ke snaze vytvořit velkou a silnou krajně pravicovou stranu. V roce 1934 tak vzniklo Národní sjednocení a pohltilo Kramářovu Národní demokracii, Stříbrného Národní ligu a Národní frontu konzervativního profesora Františka Mareše. Kramář byl sice jmenován předsedou, ale šlo spíše o formální funkci. Národní sjednocení mělo bránit pronikání bolševismu ze sovětského Ruska i očekávané německé agresí sjednocenou velkou národní silou. Návist k pangermanismu a bolševismu provázely Kramáře posledních téměř dvacet let života a ovlivňovaly jeho politická rozhodnutí silou emotivnější a osobnější, než bylo únosné.

Karel Kramář zemřel v květnu 1937. V politice působil plných 47 let a odešel z ní v podstatě opuštěný, nedoceněný a nepochopený. Zášť Edvarda Beneše šla tak daleko, že se, již jako prezident, nezúčastnil Kramářova pohřbu a kytici růží za něj k rakvi položil kancléř Přemysl Šámal. Druhý den přišla i paní Hana Benešová a položila do otevřené rakve kytičku konvalinek. Zemřel nezištný, čestný, často až naivní politik s velkým charismatem, mnoha straníky milovaný a uctívány téměř synovskou láskou. Nedokázal se přizpůsobit změněným poměrům po roce 1918; své odstavení od moci cítil jako osobní křivdu, stejně jako zahraniční orientaci Československa. Budoucnost mu dala v lecčems za pravdu.